

ДЗВЕ СЯСТРЫ

Вёска Манькавічы па палескіх маштабах не надта каб вялікая — двароў на трыста, і любая навіна разлітаецца па ёй імгненна. Слабасць, аказваецца, маюць не толькі асобныя людзі, а нават цэлыя вёскі. Разносіць навіны — слабасць Манькавіч. Гадоў сем таму назад Матруніна Проська прыязджала сюды са сваім жаніхом з цаліны. Маладыя былі яшчэ на чыгуначным паўстанку, за тры вярсты ад Манькавіч, а ў вёсцы ўжо кожны ведаў, не толькі як выглядае Просьчын жаніх, а нават якія ў яго шкарпэткі.

Цікавасць да навін не спадае тут і да сённяшніх дзён. Прычым да мясцовых навін, што тычацца сваіх жа вяскоўцаў. Такія навіны ахвотна перадаюцца з хаты ў хату, а калі ім радуецца — радуецца ўсе, калі абураюцца — зноў-такі абураецца ўся вёска. Гэта стала няпісаным правілам, бадай што законам жыцця кожнай сям'і.

Вось чаму многіх здзівіла абьякавасць (калі не сказаць большага), з якой сустрэлі вяскоўцы вестку аб прыездзе з Англіі да саўгаснай цялятніцы Марыі Васільеўны Лагуновіч яе старэйшай сястры Дануты.

— Адкуль? — перапытвалі амаль што ў кожнай хаце. — З Англіі? А як яна туды трапіла?

Марыя Васільеўна і сама толкам нічога не ведала пра гэта, таму на спачувальныя роспыты суседзяў адно паціскала плячыма:

— Хто яе ведае... Трыццаць сем гадоў як бачыліся.

Манькавічы ёсць Манькавічы. Пошту з райцэнтра сюды прывозяць перад абедам, а на змярканні ў кожнай хаце ўжо ведалі не толькі пра змест пісьма — пра ўсю радаслоўную Лагуновічаў. Старэйшыя згадвалі галаву сям'і — нябожчыка Васіля Цітавіча, самага знакамітага манькавіцкага цесляра, яго жонку Паўліну Максімаўну, жанчыну бойкую і на рэдкасць адважную, сканаўшую недзе ў фашысцкім лагеры за сувязь з партызанамі, іхніх трох сыноў: Пятра, Данілу і Мікіту, якія загінулі ў час блокады, з вялікай павагай гаварылі пра Марыю Васільеўну — адзіны карань, як лічылася дагэтуль, што застаўся ад некалі даволі магутнага Лагуновічавага дрэва.

Пра Дануту гаварылі не зусім ахвотна. Яна была старэйшай у сям'і, дужа прыгожая і, відаць, таму занадта фанабэрыстая. Яна рана выскачыла замуж за нейкага там асадніка, жыла з ім у лесе за Хаценічамі і чамусьці амаль не паказвалася на людзях. У тую памятную восень, калі ў Манькавічах, як і паўсюдна тут, у Заходняй Беларусі, хлебам-соллю сустракалі сваіх кроўных братоў-вызваліцеляў, людзі на нейкі час забыліся і пра асадніка, і пра Дануту. А калі стары Лагуновіч праз колькі дзён на пазычаным у суседа ровары паехаў праведаць дачку, у іхнім доме нікога не аказалася.

Рознае тады гаварылі. Адны сцвярджалі, быццам асаднік з жонкай і двума дзецьмі ўцёк некуды аж за Варшаву, другія — पोшамкам — намякалі на тое, што іх нібыта вывезлі.

І вось на табе — аб'явіўся другі карань ад Лагуновічавага дрэва. Ды адкуль! У Англіі, выходзіць, прыжыўся. Адразу і не разбярэшся: падавацца тут ці саромецца такой навіны. І Манькавічы, столькі гадоў ахвочыя да навін, на гэты раз як вады ў рот набралі — ані слова пра прыезд зямлячкі. Быццам і пісьма таго не было, быццам і Данута на свет не нараджалася.

Згадалі пра заморскую госцю недзе тыдняў праз тры ці чатыры. Ды і то згадаў не свой, не манькавец, а прыезджы чалавек. Завітаў ён з райцэнтра, з раённай газеты. У саўгасе яго даўно ведалі, і ніхто не здзівіўся, калі адвячоркам ён зайшоў у чырвоны куток фермы. Маладыя даяркі і цялятніцы з падкрэсленай гасціннасцю прапанавалі яму месца за даўжэзным сталом пасярод пакоя і, не чакаючы звыкллага «Ну, што ў вас новага?», наперабой пачалі «выступаць», як тут жартуюць, «з апошнімі паведамленнямі». Нечакана для самой сябе Марыя Васільеўна нядобра падумала пра іх: «Чалавек ужо немаладога веку, а яны, сакатухі-бессаромніцы, распрануцца перад ім гатовыя». Праўда, яна тут жа ў думках пакаялася са сваю залішняю прыдзірлівасць, згледзеўшы, што журналіст слухае іх краем вуха і нічога не запісвае. Потым Марыя Васільеўна насцярожылася: яна заўважыла, што чалавек з газеты вельмі ж пільна і доўга глядзіць на яе рукі. Ёй стала ніякавата. І яна схавала іх пад стол. А калі выходзілі з фермы, набралася смеласці і спытала:

— Чаму вы гэтак доўга глядзелі на мае рукі?

— Ды так, — пачула ў адказ. — У маёй мамы некалі былі такія сама рукі.

— Яна на ферме рабіла?

— Не-а, яна любіла лён. Наш калгас ільнаводствам займаўся.

Рэдакцыйны «газет» стаяў каля выхада з фермы, і журналіст запрасіў Марыю Васільеўну падвесці дамоў — маўляў, нам па дарозе.

— Ой, што вы, — запырэчыла цялятніца. — Я тутака напрасткі хаджу. Зусім блізенька.

— У такім разе, — не адступаў чалавек з газеты, — я ўсё адно выкажу вам маю просьбу.

— Просьбу?! Якую?

— Я чуў, да вас сястра з Англіі прыязджае ў госці.

— Але, прыязджае.

— Хацелася б з ёй сустрэцца і пагаварыць. Усё-такі, як ні кажы, свой чалавек.

— Ой, што вы! — узрадавана ўсклікнула Марыя Васільеўна і адразу ж запрасіла: — Як толькі прыедзе, заходзьце, калі ласка, да нас. Вельмі прашу.

Данута прыехала якраз у той дзень, калі ў Манькавічах чыталі і перачытвалі ў «раёнцы» даўжэзны рэпартаж пра іхнюю фэрму. Добрая палавіна яго была пра Марыю Васільеўну, дакладней сказаць, пра яе рукі. Маладыя даяркі і цялятніцы з зайздасцю пазіралі на сваю старэйшую сяброўку, на яе рукі, нібыта бачылі іх упершыню. А Марыя Васільеўна, расчуленая сустрэчай з сястрой, забылася нат пахваліцца ёй — «паглядзі-ка, што пра мяне ў газеце пішуць». Забылася яна таксама папярэдзіць Дануту, што з нагоды яе прыезду запрасіла ў госці журналіста з раённай газеты.

Тым часам і ён не спяшаўся. Госця ўжо збіралася пакаваць чамаданы, калі ля хаты Лагуновічыхі спыніўся знаёмы «газік». Разам з журналістам прыехала старшыня Манькавіцкага сельскага Савета Раіса Мамедзіна, маладжавая жанчына, жвавая і дзёрзкая, з чорнымі як вугалькі вачамі. Марыя Васільеўна выбегла ім насустрэч аж за веснічкі і запрасіла ў хату.

— Заходзьце, калі ласка. Данута спіць пасля абеду, — тлумачыла яна на хаду. — Я зараз яе разбуджу.

— Можа, не варта? — усумнілася Раіса Мамедзіна. — Можа, мы апасля заедзем, адвячоркам?

— Ой, што вы! Я зараз яе паклічу. Заходзьце, калі ласка.

У пакойчыку, які служыў, відаць, за гасціную, было чыста і ўтульна. На падлозе, пафарбаванай у цёмна-карычневых колерах, ляжаў вялікі квяцісты дыван. Такі ж квяцісты дыван, толькі меншы, быў прыбіты да сцяны, ля якой стаяла шырокая канапа-ложак, таксама квяцістая. На сценах у акуратненькіх самаробных рамках віселі адмысловыя вышыўкі. Усе яны былі ручной работы і выкананы з такой любоўю і ўменнем, што астры, вяргіні, хрызантэмы, лі-

леі, браткі і яшчэ якіясь кветкі здаваліся на іх жывымі. Насупраць канапы-ложка на нізенькім століку стаяў тэлевізар «Гарызонт». Экран яго быў завешаны зноў-такі квяцістай вышыўкай. Раіса Мамедзіна залюбавалася ўзорам гэтай вышыўкі, і Марыя Васільеўна, перахапіўшы яе позірк, сказала:

— Люблю кветкі. Больш за ўсё на свеце люблю іх...

Пасярод пакойчыка ўзвышаўся невялікі круглы столік. Абрус на ім, які звісаў ледзь не да самай падлогі, быў вышыты гладзю і здаваўся такім квола-свежым, як пялёсткі тых дробненькіх кветак баравога разнатраўя, што густа ўсцілалі яго танюсенькую льняную роўнядзь; на яго, на гэты абрус, хацелася глядзець бясконца, і было ажно боязна дакрануцца рукамі. Нават просценькія паркалёвыя шторы, захінаўшыя двое дзвярэй — пэўна, на кухню і ў спальню, і тыя знізу і зверху былі аздоблены вышытымі на іх васількамі.

Адно цяпер журналіст прыкмеціў, што і сама Марыя Васільеўна апранута ва ўсё квяцістае: хустка-мультанка, завязаная «стаўбунком», кофта і спадніца былі спярэшчаны крыкліва-мудрагелістымі завітушкамі. Усё гэта зусім не пасавала ні яе згорбленай постаці, ні цяжкім, спрацаваным рукам, якім яна ніяк не знаходзіла месца — то хавала іх за спіной, то без усялякай патрэбы папраўляла на вострых плячах кофту, то падносіла да загарэлага твару, то прыгладжвала на скронях сівыя валасы.

— Колькі ёй будзе? — хітнуў галавою журналіст, калі Марыя Васільеўна выйшла.

— Налета на пенсію, — нечакана ўздыхнула Раіса Мамедзіна. — Пяцьдзесят пяты гадоў размяняла.

Данута з'явілася нячутна. Яна выпырхнула з-за шторы і па-мужчынску задзірыста пазда-роўкалася:

— Дзень добры, панове!

І — спалохалася. Так, гэта быў спалох. Вялікія шэрыя вочы неяк ненатуральна застылі

ад унутранай незадаволенасці сабой, на пульхных шчоках, доўгай і белай, як у мадон на малянках, шыі па-здрадніцку ўспыхнуў густы румянец.

— Даруйце, — сказала яна ўжо не вельмі зазірыста. — Даруйце... таварышы. Я звяртаюся да вас па-стараму, па-ранейшаму...

Пакуль Данута ўважліва вывучала пасведчанне журналіста, Раіса Мамедзіна тлумачыла мэту прыходу:

— Таварыш з нашай газеты хоча папрасіць вас падзяліцца сваімі ўражаннямі. Што вам у нас спадабалася? Што не спадабалася?.. Чэснае слова, не хацелі назаліць, але ж цікава паслухаць прыезджага чалавека.

О, яна з вялікім задавальненнем падзеліцца сваімі ўражаннямі! Ахвотна падзеліцца. Бо ёй усё спадабалася. Ад усяго ўбачанага яна, па меншай меры, у захапленні.

— Усё-ўсё спадабалася, — гаварыла Данута. — І асабліва... паветра. Дыхаеш і не можаш надыхацца. Далібог жа, каб прымела, забрала б з сабою... А яшчэ дарогі спадабаліся. Ездзілі мы ў Хаценічы, дзе жылі перад вайной. Цяпер дарога туды — хоць каціся. Я добра памятаю, якая яна была раней.

Пра сябе госця не хоча расказваць. «Не хочу ворошить пережитое», — сказала яна па-руску. А збольшага, калі гаварыць шчыра, яе жыццёвы шлях, вядома ж, быў нялёгкі. Сапраўды, «пакружылі па свеце». Былі ў Сібіры. Там памерла двое дзяцей. У вайну разам з палякамі, што пажадалі змагацца супраць фашызму, трапілі ў Іран. Адтуль — цераз Эфіюпію — аказаліся ў Англіі. Муж ваяваў у нейкім польскім падраздзяленні, быў паранены. Тры гады таму назад сканаў. Дзяцей болей не мелі. Цяпер яна на пенсіі. «На ладнай пенсіі, — заключыла Данута. — Дваццаць пяць фунтаў на тыдні».

Праўду кажучы, ніхто з субяседнікаў не ведаў — многа гэта ці мала, але ўдакладняць не сталі.

— Вы не дазволіце, — папрасіў журналіст,

пакуль Данута прыкурвала даўжэзную цыгарэту,— аб усім, што тут гаварылі, расказаць у нашай газеце?

І зноў — спалох. Данута ажно падскочыла на канапе-ложку, дзе сядзела. Але і на гэты раз яна хуценька ўправілася са сваім спалохам. Кісла ўсміхнулася. Закінула нага за нагу. Вузьенькія клятчастыя штаны ажно ўпіліся ў цела.

— Вось не думала,— сказала яна.— Не думала, што вы прапануеце мне гэта.— І адрэзала: — Не, не трэба нічога пісаць. На хачу, каб маё імя трапіла ў друк. Не дазваляю.

— Што ж, воля ваша,— першай узнялася Раіса Мамедзіна.— Чэснае слова, мы не хацелі вас пакрыўдзіць.

Больш за ўсіх за няўдалую гаворку перажывала Марыя Васільеўна. Ёй было сорамна за Дануту. І яна вырашыла адразу ж пагаварыць з сястрой. Толькі Данута апярэдзіла яе.

— Ты што, напраўду запрашала гэтых людзей? — накінулася яна на Марыю Васільеўну, калі тая, праводзіўшы за веснічкі журналіста і старшыню сельскага Савета, вярнулася ў хату.

— Так, запрашала. А што? Гэта ж свае людзі.

— Свае людзі,— перадражніла Данута.— Яны спецыяльна падасланыя. Няўжо ты не разумееш? Асабліва гэты мужчына. Як ён там сябе называў...

Тут ужо Марыя Васільеўна дала волю словам:

— Ну, што ты нервуешся?! Хто падасланы? Каму ты патрэбная тут! Я ведаю гэтага чалавека дваццаць пяць гадоў. Жонку яго ведаю, дзяцей. Мы яго разы тры ў раённы Савет выбіралі. Нашым дэпутатам, значыцца, быў...

— О-о-о! Бачыш? — спрабавала ўставіць Данута, але Марыя Васільеўна рашуча перабіла яе.

— Што — бачыш? Усё бачу. Ты думала, лёгка было мне на душы, як ты ўсю дарогу ёрзала ў вагоне, калі ў Мінск ездзілі? У музеі Айчынай вайны ты нават мамін фотаздымак толкам

не разгледзела — увесь час касавурылася па баках. Ты думаеш я не бачу, як ты азіраешся на кожнага, хто ў форме? Нават на лесніка — смех, ды годзе! Юнатаў спалохалася: «Чаго яны кожны дзень прыходзяць?» Цьфу ты, даруй, госпадзі! Мы ж у сябе дома, на сваёй радзіме. Каго і чаго нам баяцца, галава твая садовая?! Мы ж з табой тутэйшыя людзі, рускія людзі...

— Не рускія, а беларусы, — паправіла Данута.

— Хай сабе будзе па-твойму — беларусы. Сёстры паспрачаліся. Упершыню за ўсю гэту сустрэчу моўчкі вярталі, моўчкі клаліся спаць. Марыя Васільеўна чула, як Данута доўга варочалася на канапе-ложку ў гасцінай — нешта не спалася ёй перад дарогай: назаўтра яна збіралася ад'язджаць. Ужо праз сон распазнала лёгкі стук клямкі. Здагадалася: Данута выходзіла на двор. І раптам Марыя Васільеўна, дарма што ўжо добра-такі задрамала, схамянулася: штосьці сястра доўга не вяртаецца. Яна навобмацак адшукала на вешалцы сваё старэнцае паліто, выйшла на ганак. На панадворку раскашавала цішыня — ані гуку. Над вёскай — поўня. Дануты нідзе не было. Тады Марыя Васільеўна пайшла бліжэй да хлява. І там, на загуменні, дзе пасля мокрага лета буяў — па самяя пахі — разгалісты кроп, яна ўбачыла сястру. У белай — да пят — сарочцы, як прывід, Данута хадзіла разорами градак, лавіла свежа-духмяны кроп і туліла яго да грудзей. Марыі Васільеўне падалося, што кроп вырываецца з яе абдымкаў, і таму Данута зноў і зноў ловіць яго непаслухмяныя разеткі, каб прытуліць да сябе.

Марыя Васільеўна стаілася за вуглом, чакала, што будзе далей. Тым часам Данута падышла да разложыстай яблыні, якую некалі, яшчэ ў маленстве, пасадзіў бацька, прытулілася шчакой да шорсткай кары і стаяла там доўга-доўга. Потым яна рэзка хіснулася ад дрэва, быццам хтосьці адштурхнуў яе, і пайшла да хаты.

Асцярожна адчыніла дзверы на веранду і нячутна знікла ў іх цёмным праёме.

— Мяне баіцца патурбаваць, — уголас падумала Марыя Васільеўна, апускаючыся тут жа, каля вугла, на нізенькую калодку, на якой яе хлопцы некалі секлі дровы. — Усяго чыста баіцца. От жа свет пайшоў за той самай мяжой...

Праводзіць Дануту ніхто з суседзяў не прыйшоў. Марыя Васільеўна, як знала ўсё роўна, не ладкавала пышнага застолля. Сёстры моўчкі пасядзелі за сталом, вельмі прыблізна перакінуліся парай слоў пра далёкую дарогу, пра надвор'е.

— Харчы не забудзься ўзяць, — сказала Марыя Васільеўна, вылазячы з-за стала.

Данута старанна трамбавала ў вялізны скураны чамадан паляндвіцы, сала, некалькі колцаў дамашняй каўбасы, бляшаную банку баравога мёду. Браць з сабой яйкі і масла адмовілася — яшчэ сапсуюцца ў дарозе, а вось сушаных баравічкоў загрэбла цэлы тузін маточкаў. З Марыяй Васільеўнай яна ўсё ранне старалася быць падкрэслена ласкавай, са скуры вылузвалася, каб дагадзіць ёй на кожным кроку.

— У мяне, Марылька, засталася некалькі рэчаў, — сказала Данута перад адыходам на чыгуначны паўстанак. — Забяры іх сабе. Іх можна будзе выгадна прадаць.

Марыя Васільеўна краем вока зірнула на дзіцячыя — у вялікую клетку — штонікі са шлейкамі, рашуча замахала рукамі:

— Ой, што ты! Не магу я. Не ўмею... Сорамна мне. Ды і выручыш ты на гэтых шлейках, як Заблоцкі на мыле... Калі грошы трэба, бяры ў шуфлядцы — там мая трынаццатая зарплата ляжыць. Сотні паўтары яшчэ засталася. Бяры ўсе... У чырвонай каробачцы, дзе мой ордэн...

— У пябе ёсць... ордэн? — І зноў у вачах Дануты мімалётна мільгануў спалох.

— А як жа, ордэн і два медалі.

Данута здранцвела.

— Я не пытаю — за што, — сказала яна амаль што шэптам.

— А ты спытай. Спытай: за што? А я адкажу: за работу, за любоў да сваіх людзей, да сваёй зямлі. А потым я спытаю: на чорта табе тая заграда здалася?..

— Хопіць! — крыкнула Данута. — Усе вы тут аднолькавыя. Як наша мама некалі казалася: «Едным мірам мазаныя».

— Ты маму не чапай.

— І ты мяне не чапай. І не пытай у мяне болей нічога.

— Ну, як сабе хочаш.

Больш яны — абедзве — не прамовілі ні слова. Ні тут, у хаце, ні па дарозе на паўстанак, ні развітваючыся каля вагона. Марыя Васільеўна разумела, што нешта трэба сказаць, але не магла: горкі камячок перасеў у горле, душыў, не даваў выціснуць ні слова. З акна вагона Данута глядзела неяк разгублена-дзіўна, паверх людзей, на бярозавыя прысады на паўстанку, на безліч шпакоўняў на іх, і па яе твары каціліся буйныя слёзы.

Марыя Васільеўна стаяла каля падножкі, сцішаная, разгубленая і яшчэ больш згорбленая, быццам на яе плечы хтосьці нябачны толькі што ўзваліў неймаверны цяжар.

Па дарозе дамоў, калі камячок у горле гэтак жа нечакана знік, як і з'явіўся, яна адчула ва ўсім целе страшэнную стому і слабасць. «Не захварэць бы, — падумала і тут жа разважыла: — Відаць, старэю: усё часцей і часцей гавару з сабой...» Запаволіўшы крок, яна спачатку збочыла з цупкага шляху на сцежку, а потым пайшла ў вёску нацянькі — полем.

Час быў ранні, але Манькавічы ўжо не спалі. Наўкола чуліся ўзбуджаныя галасы, па вуліцы снавалі аўтамашыны з прычэпамі. Марыя Васільеўна не ведала, што сёння шэфы з райцэнтра прыязджаюць у саўгас на суботнік па нарыхтоўцы сенажу. Каля канторы саўгаса, дзе тоўпіліся прыехаўшыя гараджане, яе аклікнула Раіса Мамедзіна:

— Добрай раніцы вам, Марыя Васільеўна! Праводзілі сястру?

Яна кіўнула на прывітанне, суцішыла крок, узіраючыся ў твары прыезджых людзей, і зморана махнула рукой:

— Ат, няма ў мяне сястры. Была, ды сплыла.

Пасля гэтых слоў неяк раптам выпрасталася, пайшла шпарчэй, падбегам і ўжо не чула, як Раіса Мамедзіна рашуча «пайшла ў атаку» на журналіста, што стаяў цяпер поруч з ёй:

— Паслухай, напішы ты пра сяцёр. Чэснае слова, напішы... Падумаеш — не дазволіла. На храна табе яе давол. Змяні прозвішчы, ці як там у вас гэта робяць... Паслухай, чэснае слова, — напішы...

З вясковай вуліцы Марыя Васільеўна збочыла ў завулак, што вёў на ферму. Ішла яна паранейшаму шпарка, падбегам. Яе цяжкія, спрацаваныя рукі звисалі мала што не да калень. І мне хацелася ў гэты час цалаваць яе рукі.

...Мінула ўжо тры гады, як у Манькавічы прыязджала Данута. Увесь гэты час яна зацята маўчала і толькі нядаўна, гэтай вясной, ад яе прыйшло пісьмо. Трэба ж было так здарыцца: унукі Марыі Васільеўны — двое хлопчыкаў-блізнят — без дазволу бабулі, вядома, па-свойму «прачыталі» тое пісьмо, ды настолькі заўзята, што ад зваротнага адраса засталіся адны шматкі. Строгая бабуля смяялася да ўпаду. І нікому не хацела пра тое расказаць, бо ў вёсцы ніхто і ніколі ні разу не згадаў пра Дануту. Быццам яна і не была тут, быццам і на свет не нараджалася.